

אמר אבוי, מריש מתחילה הוה עביד מר, עשה רבה תרי בימי שני כיסים לצדקה, אחד לעניי דעלמא שאינם בני העיר הזאת, ואחד לעניי דמתא לעניי העיר, כי סבר רבה שאין לתת לעניי עולם ממעות שנאספו לצורך עניי העיר.

אך כיון דשמעה להא דאמר ליה שמואל לרב תחליפא בר אבדימי: עביד חד כיסא. עשה לך כיס אחד בלבד לכספי צדקה,

ואתני עלה, והתנה עם הציבור שיתנו את ט-א הכסף על מנת לחלק אותו לכל הבא, ואף לעניי העולם.

וכששמע זאת רבה, איהו נמי הוא עצמו גם עבד חד כיסא, עשה כיס אחד לצדקה, ואתני עלה, והתנה עליו שיחלקנו לכל מי שירצה.⁽¹⁾

רב אשי אמר, אנא אתנווי נמי לא צריכנא לדידי, אפילו תנאי אין צריך לעשות, משום

המאכלים, ואין מוכרין לעצמן, שלא יאמרו שמכרו לעצמם בזול. והגמרא בפסחים [גא] מבארת, שדין זה נלמד מהפסוק 'והייתם נקיים מה' ומישראל'.

ובשעה שמונים הגבאים מעות של צדקה, אין מונין אותן שתיים שתיים, שלא יאמרו שהגבאי נוטל שנים ומונה בפיו רק אחד.⁽⁷²⁾ אלא, מונים את המעות אחת אחת.

אמר אבוי, מריש, מתחילה, לא הוה יתיב, לא ישב מר רבה אציפי על מחצלות דבי כנישתא של בית הכנסת, כיון שמחצלות אלו נקנות ממעות קופה של צדקה, וסבר רבה שאסור לקנות ממעות צדקה דברים אחרים.

אך כיון דשמעה להא דתניא 'ולשנותה לכל מה שירצו', שמוותר לשנות את כספי צדקה לכל מה שירצו הציבור, הוה יתיב ישב רבה על אותם מחצלות⁽⁷³⁾.

הרמב"ן רבינו יונה הרשב"א והרא"ש, שצריך לומר, שאותם מחצלות לא נקנו ממעות של צדקה, אלא שנקנו מתחילה לצורך בית הכנסת, ולאחר מכן שינו אותם לצרכי בית המדרש, וכן היא גרסת הר"ף 'לא הוה יתיב מר אציפי דבי כנישתא בני מדרשא'. ואחר ששמע שכתוב בברייתא שמוותר לשנות כספי צדקה לצורך עניים, למד מזה שמוותר אף לשנות מצרכי בית הכנסת לצרכי בית המדרש. והקשה הרשב"א, וכי רבה לא ידע שאפילו את בית הכנסת עצמו אפשר למכור לכל מה שירצו, כמבואר במשנה במגילה דף כ"ז. ועי' בעליות דרבינו יונה.

1. דהיינו שאם ישאר כסף לאחר שיחלק לבני העיר, יתנו לעניי עולם — רבינו גרשום.

דעה סימן רנ"ז], דכיון שצריך שנים לגביית צדקה משום שאין עושים שררה על הציבור פחות משנים, לכן אם יחיד גובה יש חשד, כי הרואה חושד בו משום שעשה שלא כדין ופירש מחבירו. אבל אם לא היה דין שאין שררה פחות משנים, לא היה חשד באחד שבא לבדו.

72. על פי רש"י. ורבינו גרשום פירש שאין מונים שתיים שתיים כדי שלא יטעה. וכעין זה פירש הרמ"ה.

73. על פי רש"י. ומכאן מוכח ששיטת רש"י כרבינו תם, שמוותר לקנות ממעות צדקה אף שאר צרכי ציבור, ולא דווקא צרכי עניים, עי' לעיל הערה 51 ולשיטת הר"י מיגאש שאסור לשנות מכספי צדקה אלא לצרכי העניים, פירשו

איתיביה רב יימר בר שלמיא לרבא, והלא שנינו לעיל שיכולים בני העיר להתנות תקנות בעיר ולהסייע על קיצתם, לקנוס את העובר על תקנתם. ואם כן, מדוע לא יכל אותו שוחט לקנוס את חברו שעבר על התנאי.

לא אהדר ליה רבא. לא ענה לו רבא.

אמר רב פפא: שפיר עבד דלא אהדר ליה מירי. טוב עשה רבא שלא ענה לו. כי הני מילי שיכולים בני העיר לקבוע תנאים ולקנוס את העובר על תקנתם, אינו אלא היבא דליבא אדם חשוב בעיר. אבל היבא דאיבא אדם חשוב בעיר, לאו כל כמיניהו, אין כח לשאר בני העיר דמתנו לעשות תנאים.⁽⁵⁾

תנו רבנן, אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה, אין חוקרים אותם מה עשו עם הכסף

דכל דקא אתי, כל אדם הבא לתת כסף לקופת הצדקה, אדעתא דירי אתי, הוא נותן הכסף על דעתו,⁽²⁾ ולמאן דבעינא היבנא ליה, שאחלק את הכסף לכל מי שצריך.⁽³⁾

הנהו בי תרי מעשה בשני טבחי⁽⁴⁾ שוחטים, דהסכימו ביניהם שכל אחד מהם ישחוט ביום אחר, ועבדי עניינא בהדי הדדי, ועשו תנאי ביניהם דכל מאן דעביד ביומא דחבריה, שכל מי שישחוט ביום של חברו, נקרעה למשכיה, יקרעו את עור הבהמה ששחט.

לאחר זמן, אזל הלך חד מנייהו אחד מהם ועבד שחט ביומא דחבריה.

הלך חברו וקרעו למשכיה, את עור הבהמה ששחט, כפי שהתנו ביניהם.

אתו לדין לקמיה דרבא. הייבינהו רבא לאותו שקרע את עור הבהמה לשלומי!

5. ומשמע מכאן, שאם לא היה אדם גדול, יכלו הטבחים להתנות ביניהם. וכתב הרמב"ן שאין זה אלא אם התנו כן כל הטבחים בעיר, שלגבי זה הם נקראים ככל בני העיר, אבל אם התנו ביניהם רק שנים או שלש טבחים לא קנו. וצריך לומר לפי דברי הרמב"ן שלא היו בעיר אלא אותם שני טבחים. ובשו"ת מהרי"ק [סימן קפ"א, הובא בחזון איש סימן ו' סוף ס"ק ח] כתב דהרמב"ן גרס 'הנהו טבחי' ולא גרס 'תרי טבחי' [כגירסת הב"ח כאן], והיינו שכל טבחי העיר התנו כן ביניהם.

עוד כתב הרמב"ן, מה שאמרו כאן שאם יש אדם חשוב אין יכולת בידי בני העיר לעשות תנאים, אין זה אלא בדבר שמביא הפסד לבני העיר, כגון כאן, שבהסכם זה שעשו ביניהם מפסידים את בני העיר כי אין תחרות ביניהם

2. כי רב אשי היה אדם גדול, והיה יודע מה הוא עושה — רבינו גרשום.

3. אך רבה הוצרך להתנות, כמו שביאר הריטב"א, שבימי רבה היה חי רב יוסף, שהיה גדול מרבה ולא נתנו אנשים את הכסף על דעת רבה. ומה שרבה מלך בדורו ולא רב יוסף הוא משום שרב יוסף סירב לקבל עליו את ההנהגה כמו שאמרו בסוף מסכת הוריות. אבל רב אשי היה גדול מכולם בדורו, וכבר אמרו כי מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ולכן כל מי שנתן צדקה נתן על דעתו. וכן פירש הרמ"ה.

4. על פי הגירסה שלפנינו, אבל גירסת הב"ח 'הנהו טבחי', ויש נפקא מינה בין הגירסאות, כמו שיבואר בהערה הבאה.

שבדים, כי אין צריך לחשדם⁽⁶⁾.

וכן לא מחשבין בחקדש עם הגזברין מה עשו עם כל כסף ההקדש.

ואף על פי שאין ראייה לדבר, אך זכר לדבר יש.

שנאמר בשעה ששלחו כסף לאמנים שתקנו את בית המקדש 'ולא יחשבו את [עם] האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם [אשר שלחו איתם את הכסף] לתת לעושי המלאכה, [ואין שואלים אותם מה עשו עם כל הכסף], כי באמונה הם עושים'.

ומכאן שאין מחשבין עם גבאי צדקה. אך אין מכאן ראייה גמורה, שהרי הפסוק אינו

עוסק בגבאי צדקה אלא בגזברי הקדש הנותנים כסף לעושי המלאכה, וכיון שהיו עושי המלאכה רבים, היה קשה לעמוד על החשבון כמה נתנו לכל אחד, ומשום כך לא באו איתם בחשבון. ואין מכאן ראייה גמורה שלעולם אין באים בחשבון עם הגבאים⁽⁷⁾.

אמר רבי אלעזר, אף על פי שיש לו לאדם גזבר נאמן בתוך ביתו, בכל זאת יצורר ויקשור את הכסף שנותן לו, וימנח כמה נתן, ואף על פי שאינו בא עמו בחשבון לאחר מכן⁽⁸⁾, שנאמר 'יצוררו וימנחו'. סופר המלך והכהן הגדול צררו את הכסף ומנוהו קודם שנתנוהו לגזברים. ואף שהגזברים נאמנים ולא באים איתם חשבון. ומכאן דאף אם יש לאדם גזבר נאמן בביתו עליו למנות את הכסף קודם שנותן לו.

ומתייקר המחיר, אבל בדבר שאין בו צד הפסד יכולים לעשות תנאי אף אם יש אדם חשוב ביניהם. ומדברי הרמב"ן למד הריב"ש [שו"ת סימן שצ"ט], להלכה שאין צריך נטילת רשות מאדם חשוב אלא בתקנת בני אומנויות, אבל בסתם תקנות יכולים בני העיר להתנות זה על זה. וכן דייק מדברי הרמב"ם שלא הזכיר דין זה של אדם חשוב אלא גבי בני אומנויות [הלכות מכירה פרק י"ד הלכה י"א].

אבל, בדברי הר"י מיגאש מבואר, שאף בשאר תקנות צריך הסכמת אדם חשוב, וכן מבואר בשו"ת הרשב"א ח"א סימן אלף ר"ו. (ועיי"ש שכתב דהרמב"ן הסכים לדבריו, וצ"ע).

6. רבינו גרשום.

7. על פי רש"י. וכתב רבינו גרשום, שאף על פי שאין מכאן ראייה לגבאי צדקה, אבל יש מכאן ראייה לגזברי הקדש. אך התוס' פירשו כי מה

שאינ מפסוק זה ראייה גמורה הוא משום שהמקרה המפורט בפסוק שונה משאר המקרים, שהרי שם היו צדיקים גמורים ואין לחשדם, ואין להביא ראייה למקרים אחרים, שבהם אין הגבאים צדיקים כאותם גזברי הקדש. ופירש המהר"ם כי מה שלא פירשו התוס' כפירוש רש"י, משום שהוקשה להם שמלשון הפסוק משמע כי מה שלא באו איתם בחשבון הוא משום ד'באמונה הם עושים', ואילו לפירוש רש"י אין הטעם משום שעשו באמונה אלא שהיה קשה לבא איתם בחשבון. ולכן פירשו שהיו צדיקים גמורים ולכך לא באו איתם חשבון. ובמהרש"א כתב שהוקשה לתוס', שאם כן, יש מכאן ראייה גמורה לגבאי הקדש, [וכמו שפירש רבינו גרשום לפי האמת], וזה דוחק לומר כי מה שאמרו 'זכר לדבר' הוא רק על גבאי צדקה ולא על גבאי הקדש.

8. צריך בירור, דכיון שאינו מחשב לאחר מכן

הפסוק היא שיש לפרוס לחם לעני, ואף על פי כן בשי"ן כתיב 'הלא פרוש', ולא נאמר 'הלא פרוס', ומכך דרשו פרוש כלומר, צריך אתה לידע בפירוש אם צריך הוא או לא⁽¹⁰⁾, ולכן דרוש וחקור, והדר, לאחר מכן הב ליה תן לעני.

[בספרי הנביא שלפנינו כתוב 'הלא פרוס לרעב' ולא 'פרוש', ועיין בהערה⁽¹¹⁾].

מפסוק זה למדנו, כי יש לבדוק את העני קודם שנותנים לו אם אכן צריך הוא לצדקה, ועתה מפרשת הגמרא מהו המקור מהפסוק שאין בודקים עני המבקש כסות.

והתב, באותו פסוק שנאמר בו 'הלא פרוס לרעב לחמך', כתיב גם 'כי תראה ערום וכסיתו', ודורשת הגמרא — 'כי תראה' לאלתר מיד בשעה שתראה תתן לו כסות, ואל תבדוק אחריו.

ורב יהודה אמר, אם בא עני לבקש כסות

אמר רב הונא, אם בא עני ומבקש אוכל, בודקין אותו אם אכן צריך הוא למזונות⁽⁹⁾. ואם בא עני ערום ומבקש כסות, אין בודקין אם אכן צריך הוא לכסות, אלא נותנים לו מיד.

ומפרשת הגמרא מהו מקור הדין —

אי בעית אימא, אפשר להוכיח זאת מקרא פסוק המבואר להלן, ואי בעית אימא מסברא.

ומפרשת הגמרא:

אי בעית אימא דין זה נלמד מסברא, שהרי, האי שבא ערום ומבקש כסות קא מבזי עומד ערום ומבוזה וצריך למנוע ביזויו, והאי שמבקש אוכל לא קא מבזי ולכן יש לבדוק קודם אם צריך הוא.

ואי בעית אימא דבר זה נלמד מקרא, שנאמר 'הלא פרוש לרעב לחמך' כוונת

על פי חשבון. ומבואר בדבריו שטעם הספירה הוא כדי שלא יחשוד, אלא שצריך עיון מה תועלת בספירה זו הלא לאחר מכן אינו עושה חשבון עם הגזבר מה עשה עם הכסף.

9. עי' להלן הערה 12 מה שכתב הרמ"ה, כי ודאי נותנים לו מיד מעט אוכל שלא ימות ברעב.

10. על פי רבינו גרשום.

11. המסורת הש"ס ישב קושיה זו על פי דברי התוס' במסכת שבת נה ב [ד"ה מעבירם], שכתבו דיש מקומות שהש"ס שלנו חולק על גירסת ספרי הנביאים שלפנינו, ואם כן גם כאן לגירסת הש"ס צריך להיות כתוב בספרי הנביאים

עם הגזבר מה עשה עם הכסף, אם כן מה טעם לספירת הכסף קודם שנותנו לגזבר. ופירש המהרש"א שאפשר שהוא מטעם שלא יהיה רשות למזיקים עליהם, כמו שאמרו בפרק כל הבשר דכל דבר דחתום ומנוי אין רשות למזיקים לשלוט עליו.

אך במאירי מבואר שהוא כדי למנוע חשד, וזה לשון המאירי 'כל מה שאפשר לו לאדם להשתדל שלא יבוא לחשד הבריות ישתדל, אף בתוך ביתו ראוי לו להזהר בשמירתו ובשמירת מה שבו, שלא יהא הדבר מצוי לו לחשוד הבריות, שנאמר ויצורו וימנו... וכן למדנו מכאן שאף על פי שאין מחשבים עמהם לאחר שהוציאו כמה הוציאו מכל מקום בשעה שמוסרים להם מחשבים ואין מוסרים להם אלא

להמך, ומשמע בפסוק זה דצריך לפרום
לא לתר מיד שהעני מבקש, ואין צריך לבדקו,
ובדקרינן ולא כמו שדרש רב הונא מצורת
הכתיבה שנכתבה בשי"ן –

ומאיך, מוכח בפסוק, דעני המבקש כסות
צריך לתת לו מיד, שהרי, התם באותו פסוק
כתיב 'כי תראה ערום וכסיתו', ודורש רבי
יהודה ד'כי תראה' הכונה כשיראה לך שאין
העני רמאי, רק אז עליך לתת לו כסות.

ומביאה הגמרא ברייתא כדברי רבי יהודה

—
תניא כוותיה דרב יהודה – עני שאמר
כפרני בודקין אחריו אם אינו רמאי, אבל
אמר פרנסוני ותנו לי מזון אין בודקין
ונותנים לו מיד!

בודקין אותו אם אכן צריך הוא לכסות, ואין
בודקין למזונות אבל אם מבקש העני אוכל
מיד נותנים לו⁽¹²⁾.

ומפרשת הגמרא מהו מקור הדין –

אי בעית אימא אפשר להוכיח זאת מקרא
מפסוק המבואר להלן, ואי בעית אימא דבר
נלמד מסברא.

ומפרשת הגמרא:

אי בעית אימא דין זה נלמד מסברא, שהרי,
האי עני המבקש כסות קמצערא ליה הוא
מצטער מחמת הרעב ולכן יש לתת לו מיד
למנוע את צערו, ואילו האי המבקש כסות לא
קמצערא ליה⁽¹³⁾. ואי בעית אימא דין זה
נלמד מקרא, דהכא כתיב הלא פרום לרעב

לו אפילו מאכל מועט ללא בדיקה.

13. הנה, מצאנו כאן מחלוקת איזה צער עדיף,
דרב הונא סובר שהבזיון הוא צער גדול מצער
הגוף ולכן עני המבקש כסות מיד נותנים לו אבל
אין נותנים מיד לעני המבקש מזון, ואילו רב
יהודה סובר דצער הגוף עדיף ולכן עני הרעב
נותנים לו מיד, ואילו עני המתבזה כשהוא ערום
בודקים אותו אם צריך הוא אם לא, והקשה
הקובץ שיעורים כאן, דהלא נחלקו בזה תנאים
במסכת סנהדרין דף מד ב לגבי אם סוקלים אשה
ערומה, איזה צער עדיף אם צער הגוף או צער
הבזיון, עי"ש.

ועי' עוד באור שמח [הלכות סנהדרין, פרק
ט"ו הלכה א], שהקשה דבסנהדרין פסק הרמב"ם
דצער הבזיון עדיף, ומשום כך אין סוקלים אשה
ערומה, ואילו כאן פסק הרמב"ם שצער הגוף
עדיף ולכן אם מבקש מזון נותנים לו מיד, ואילו
אם מבקש כסות בודקים אותו. ועי' מה שתירץ

'פרוש'. ועי' בגליון הש"ס שם שהביא יותר
מעשרים מקומות בגמרא במדרש ברש"י ובתוס',
שהגירסה היא לא כגירסת ספרי התנ"ך שלנו,
[ובין אותם מקומות הביא את דברי הגמרא
כאן].

אך המהרש"א בחידושי אגדות, כתב דצריך
לשנות הגירסה, עי"ש. ועי' עוד בריטב"א.

12. פירש הרמ"ה, דלכולי עלמא אם בא עני רעב
נותנים לו מיד מעט מזון שלא ימות ברעב, וכן
אם בא ערום נותנים לו כסות מועטת שלא
יעמוד ערום, ולא נחלקו בזה כלל. וכל
מחלוקתם היא האם צריך לתת לו סעודה שלימה
או לתת לו כסות לפי כבודו, דר' הונא סובר
דכשיש לו רק כסות מועטת הרי הוא מתבזה בזה
וצריך ליתן לו מיד כסות אחרת, ור' יהודה סובר
שאם אינו אוכל סעודה המספיקה לו הרי הוא
מצטער ויש לתת לו מיד סעודה. אך בספר
עינים למשפט' דייק מלשון הטור שאין נותנים

אם העני לך בעיר, נותנין לו גם פרנסת לינה, צרכי לינה כמבואר להלן. מאי פרנסת לינה? אמר רב פפא, פוריא מיטה ללון בה ובי סדיא כר לתת למראשותיו.

ואם העני שבת בעיר, נותנין לו בערב שבת (17) מזון שלש סעודות.

תנא, אם היה העני מחזיר על הפתחים ומקבץ נדבות, אין נזקקין לו לתת לו מקופה של צדקה, דכיון שלמד לחזור על הפתחים דיו בכך.

ההוא עניא מעשה בעני דהוה מחזיר על הפתחים, דאתא לקמיה דרב פפא שהיה גבאי צדקה, וביקש ממנו מעות מקופה של צדקה (18), ורב פפא לא מזדקיק ליה לא נתן לו, וכמו ששינינו לעיל, דעני המחזיר על הפתחים אין נזקקין לו. אמר ליה רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא, אי מר לא מזדקיק ליה אם אתה לא תתן לו, כל שכן שגם אינש

תנן התם, אין פוחתין אין נותנים לעני העובר ממקום למקום פחות מככר לחם הנקנה בפונדיון [שם מטבע], שיעור זה נאמר כאשר ארבע סאין חיטים נקנים בסלע.

ביאור דברי הבריייתא, דיש לתת לעני ככר לחם שנטחן מרבע קב חיטים (14). ולפי החשבון כאשר ארבע סאין נמכרים בסלע, אז כיכר הנעשית מרבע קב נמכרת בפונדיון. שהרי ארבע סאין הם עשרים וארבעה קבין, והסלע הוא ארבעים ושמונה פונדיון (15), נמצא שעשרים וארבע קבין [ד' סאין] נמכרים בארבעים ושמונה פונדיון [סלע], ולפי חשבון זה בפונדיון אחד אפשר לקנות חצי קב חיטים, אלא שהאופה נוטל עבור הטחינה והאפיה והמכירה חצי משווי הכיכר, נמצא שכיכר הנמכר בשוק בפונדיון יש בו רבע קב חיטים (16) —

שיעור זה נאמר בעני שלא שוהה בעיר, אבל

האופה והחנוני]. וכתבו התוס' דבשיעור זה יש לעני שתי סעודות, א' לסעוד בעיר, ואחד קודם שיגיע לישוב אחר. ועי' עוד בתוס' תוספת דברים.

17. על פי התוס' בשבת קיח א ד"ה והא. אבל התוס' כאן מפרשים דנותנים לו בשבת בצרהים מזון שלש סעודות, שהרי בערב שבת קיבל שתי סעודות [כדין עני העובר מקום למקום], אחד אכל בליל שבת ואחד בשבת בבוקר, ובצרהים נותנים לו עוד שלש סעודות, אחת לסעודה שלישית ואחת למוצאי שבת ושלישית ישאר לו למחר לדרך, ועי' מהר"ם.

18. על פי התוס'. וכן פירש הרא"ש.

בזה האבי עזרי בהלכות מתנות עניים, פרק ז' הלכה ו'.

14. והקשה החת"ם סופר, דהלא שיעור מאכל אדם ליום הוא עומר, כמו שמצינו במן. ותירץ שכאן מדובר שאין לקופה לתת לו עומר, ועל זה אמרו דלכל הפחות יתנו לו ככר בפונדיון, וכן משמע הלשון 'אין פוחתין'.

15. כי סלע הוא ארבעה דינרים, והדינר הוא שש מעות, ובמעה יש שתי פונדיונות, נמצא שבסלע יש ארבעים ושמונה פונדיונות.

16. על פי רש"י. אך רבינו גרשום כתב דיש בכיכר זו חצי קב [לפי החשבון הנ"ל, אלא שרבינו גרשום לא הוריד מחשבון זה שכר

אמר רב אסי, לעולם אל ימנע אדם עצמו [מלתת] לכל הפחות שלישית השקל בשנה, ואם נתן פחות מזה לא קיים מצות צדקה. (22)

שנאמר, 'והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו'. (23)

ואמר רב אסי, שקולה צדקה כנגד כל המצות, שנאמר בפסוק הנזכר 'והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל'.

אחרינא לא מזדקיך ליה אדם אחר לא יתן לו, — שיאמרו אם רב פפא לא נתן לו אף אנו לא נתן לו (19), ואז לימות העני ימות.

אמר ליה רב פפא והלא תניא, דאם היה עני המחזיר על הפתחים אין נזקקין לו ואין נותנים לו מקופה של צדקה. אמר ליה רב סמא, מה שאמרו בברייתא דאין נזקקין לו הכוונה למתנה מרובה, שאין נותנים לו דמי סעודה, שהרי מחזור על הפתחים, אבל מכל מקום נזקקין לו למתנה מועטת (20). ואז יתנו אחרים משלהם (21).

על פי שאינם מחויבים לתת לו. אבל מדברי הרמב"ם דייק הטור דכל אדם חייב ליתן לו דבר מועט, שהרי כתב הרמב"ם שאסור להחזיר העני השואל ריקם אפילו אינו נותן לו אלא גרוגרת, ומשמע מדברי הרמב"ם אמורים על כל אדם ולא רק על גבאי צדקה. אבל הבית יוסף שם חולק, וסובר מדברי הרמב"ם אמורים רק על גבאי צדקה.

22. לשון השולחן ערוך סימן רמ"ט סעיף ב' וכן כתבו הרמב"ם והטור.

23. הנה פסוק זה נאמר על הוצאות בדק הבית, אבל להוצאות הקרבנות צריך לתת מחצית השקל כמפורש בתורה. ועי' מהרש"א שפירש מדוע דימו חיוב צדקה לחיוב דמי בדק הבית ולא דימו זאת לחיוב קרבנות שצריך לתת חצי שקל, עי"ש וצ"ב כונתו.

אלא שבעיקר שיעור זה של שלישי שקל, כתב הריטב"א שהוא כנגד מחצית השקל, אלא שהוסיפו על המידות, ובזמן הנביא השקל היה יותר גדול מזמן התורה, ושלישי שקל בזמן הנביא היה שווה למידת חצי שקל בזמן התורה. [וכן כתב הרלב"ג בפירושו לנחמיה שם], ולפי זה אין צריך לדברי מהרש"א דלעולם גם

19. כי יחשבו שרב פפא לא נתן לו אף משלו, ולא ידעו דרב פפא לא נתן לו מקופה של צדקה — מהרש"א.

20. פירשנו על פי דברי התוס' שמתנה מרובה היינו דמי סעודה, ומתנה מועטת הוא דבר מועט. ושיטת רש"י בזה תלויה בגירסאות, דלפי הגירסה שלפנינו כתב רש"י לעיל דרב פפא לא נתן לו 'אפילו דמי פרנסה', והיינו דמי סעודה, ומכך דייק הבית יוסף בסימן ר"ג, דכשאמר לו רב סמא שיש ליתן על כל פנים מתנה מועטת הכונה לדמי סעודה, ומתנה מרובה הוא יותר משיעור סעודה, ודלא כשיטת התוס' כאן. אבל המהרש"ל גרס ברש"י לעיל דרב פפא לא נתן לו 'אפילו דמי פרנסה', ולפי זה אזיל דיוקן של הבית יוסף, דלפי זה מה שאמר לו רב פפא שצריך ליתן מתנה מועטת היינו לכל הפחות דמי פרנסה, וְלעולם מתנה מרובה היא דמי סעודה, וכמו שפירשו התוס'.

21. וכתב הטור [יו"ד סימן ר"ג], דמכאן משמע שרק גבאי קופה של צדקה חייב ליתן לו מתנה מועטת, אבל אחרים אין חייבים ליתן לו כלום, וכמו שביאר הפרישה שם דכיון שמחזיר על הפתחים מסתמא ימצא אנשים שירחמו עליו, אף

מלכות רומי, שצועקת תמיד "הבו, הבו" שאנו צריכים. (28) והיינו, שיתן את הכסף לגויים. (29)

אמר להו רבא לבני מחוזא: במטותא מנייכו בבקשה מכם, עושו בהדי הדדי, תחייבו ותתרימו כל אחד את חברו לצדקה, כי היכי דליהוי לכו שלמא במלכותא, כדי שיהיה לכם שלום עם המלכות. כי אם לא תתנו כסף לעניים, יגרה בכם הקב"ה את המלכות, ותתחייבו לתת את הכסף למלכות.

ואמר רבי אלעזר, בזמן שבית המקדש היה קיים, הרי אדם שוקל שקלו מחצית השקל, ומתכפר לו עונו. עכשיו שאין בית המקדש קיים, אם עושין צדקה מוטב ומתכפרים עוונותיהם. ואם לאו, באין עובדי כוכבים ונוטלין את כספם בכח הזרוע.

ואף על פי כן, מה שלוקחים הגויים מעם ישראל, נחשב להן לישראל לצדקה. משום

ומדייקת הגמרא: מצוה אין כתיב כאן, אלא מצוות בלשון רבים, ומכאן ששקולה הצדקה ככל המצות. ואף שפסוק זה נאמר רק על תרומה לבדק הבית, כל שכן לצדקה. (24)

אמר רבי אלעזר, גדול שכרו של המעשה, המתרים אחרים לצדקה, יותר מן העושה, נותן הצדקה. (25)

שנאמר 'והיה מעשה הצדקה שלום, ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם'. הרי, שעל המתרים אחרים נאמר 'שלום', מה שלא נאמר בנותן צדקה. (26)

ועתה הגמרא מדברת על מעלת הצדקה:

אדם חייב ליתן צדקה, ועל כרחו יתן את הכסף, אלא שאם זכה האדם, (27) מתקיים בו הפסוק 'הלא פרוש לרעב לחמד', ונותן את כספו לעניים. ואם לא זכה, מתקיים בו הפסוק 'ועניים מרודים תביא בית'. זו

'עבודת הצדקה' היינו המעשים לצדקה.

27. רש"י פירש אם זכה האדם למזל טוב, וצ"ע מה שייך כאן מזל טוב, הלא הוא ביד האדם להחליט אם רוצה לתת לצדקה, ואם לאו יבואו עליו הגויים כמו שמבואר בסוגיה כאן להלן.

28. ולפי זה 'עניים' הוא מלשון עונים וצועקים [כמו 'וענו הלוויים'], ו'מרודים' פירש רש"י שהוא מלשון צעקה ויללה. אבל המהרש"א פירש ד'מרודים' הוא מלשון שרודים את ישראל לתת להם מזונות. והיד רמ"ה פירש ד'עניים מרודים' היינו אומות העולם שהם עניים במצוות ומורדים במקום.

29. כל זה על פי פירוש רבינו גרשום כאן.

שיעור צדקה הוא כשיעור חצי שקל, אלא ששליש השקל שוה למחצית השקל.

24. על פי תוס' ד"ה שנאמר.

25. פירש בהגהות היעב"ץ, שהוא משום שהמתרים לצדקה סובל עלבונות מן התורמים, וצער זה הוא גדול מאשר מי שנותן ממונו לצדקה.

26. על פי רש"י, ומשמע מדבריו שרק תחילת הפסוק עוסק במעשה הצדקה, אבל סופו עוסק בנותן הצדקה, וכן פירש המהרש"א דלגבי הנותן לא כתוב אלא 'השקט ובטח' ולגבי המעשה כתוב 'שלום', וגדול השלום. אבל רבינו גרשום פירש שהראיה מסוף הפסוק שנאמר 'ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם', ולשיטתו

כמבואר להלן בגמרא, משמיה דרבי אלעזר:

מאי דכתיב 'וילבש צדקה כשריון', לומר לך: מה שריון זה, הבנוי מקליפות קליפות, כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול. אף צדקה, כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול⁽³³⁾.

רבי חנינא אמר, דרשה זו נלמדת מהכא:

שעל ידי שנוטלים מס מן העשירים, נפטרים העניים מחובם למלכות, וזה כעין צדקה.⁽³⁰⁾ שנאמר 'ונוגשיך צדקה'.

אמר רבא, האי מילתא, דבר זה [המובא להלן], אישתעי לי, אמר לי רב ששת⁽³¹⁾, המכונה "עולא משגש ארחתיה דאימיה". עולל המשבש את דרכי אמו, כי הוא גרם לאמו להתכזות ולהתנהג בשגעון,⁽³²⁾

הוא הוא זורע צדקות, פירוש שאם אדם נותן מנה לצדקה הרי הקדוש ברוך הוא מחשב לו בכל שנה כאילו אותו מנה עושה פירות ומשלם לאדם בעולם הבא על הקרן והפירות ופירי הפירות. אבל כשנותן פרוטה לא, כי אין עושים סחורה בפרוטה אחת, ועל זה השמיעונו כאן, שהקדוש ברוך הוא מצרף לו פרוטה לפרוטה, וכשמצטבר סכום גדול, נחשב לו מעתה כאילו כל הסכום הזה עושה פירות.

אמנם, אף שמדברי התורת חיים משמע שעדיף לתת סכום גדול לצדקה מאשר לתת אותו סכום בפרוטות פרוטות, אבל לא כן מבואר בדברי הרמב"ם בפירושו לאבות [פרק ג' משנה ט"ו], על המשנה 'והכל לפי רוב המעשה', שכתב שהמעלות לא יגיעו לאדם לפי גודל המעשה אלא לפי מספר המעשים, ואינו דומה מי שנתן לעני אחד מאה דינרים, למי שנתן את אותם מאה דינרים לעשרה עניים כל אחד עשרה דינרים, מפני שהשני כפל מעשה הנדיבות עשר פעמים והגיע לו קנין חזק בנפשו, ואילו זה פעם אחת בלבד התעורר לבו לפעול טוב.

ובאמת החת"ם סופר כאן כתב, שזוהי גופא מחלוקת רבי אלעזר ורבי חנינא שנחלקו כאן מהיכן נלמד דבר זה שהקדוש ברוך הוא מצרף פרוטה לפרוטה. דלדברי רבי חנינא שנלמד מבגד, עדיף לתת את כל הסכום בבת אחת, שהרי אף שהבגד נעשה מחוטים חוטים, הלא

30. על פי המאירי וכעין זה פירש המהרש"א. עוד פירש המאירי שהוא נחשב להם לצדקה כשמקבלין אותו בשמחה וסובלים עול גלותם לכבוד ה'.

והמהר"ל [חידושי אגדות] פירש, כי מה שאמרו כאן שאם נתן צדקה מתכפר לו, הוא משום שממון האדם נחשב כנפשו, וכמו שאמרו בבבא קמא קיט א דהגוזל חבירו שוה פרוטה הרי זה כאילו נטל נפשו, ולפיכך, כיון שנותן נפשו להשם יתברך מתכפר לו. ובזה ביאר שאף אם העכו"ם נוטלים ממנו נחשב זה קצת כאילו נטלו העכו"ם את נפשו, והוא כפרה עליהם.

31. על פי פירוש רש"י, אבל התוס' להלן ע"ב ד"ה איתאי פירש שהוא רב אחדבוי, ועי' להלן בעמוד ב' הערה 41.

32. רש"י פירש 'משגש' לשון מהומה ושגעון. ומרבינו גרשום נראה ש'משגש' הוא מלשון ביזוי, והכונה אחת.

33. פירש התורת חיים, דהרי, אינו דומה הנותן סכום גדול בבת אחת לצדקה, למי שנותן אותו סכום בפעמים רבות, שהרי ודאי דיותר קשה לתת בבת אחת. ואף על פי כן השמיעו כאן שאף מי שנותן פרוטות פרוטות מעלה עליו הכתוב כאילו נתן הכל בבת אחת. ועוד, שהקדוש ברוך